

Úvod do rozvojových studií

I. Proč a jak?

Tato prezentace je určena výhradně pro studenty kurzu *Úvod do rozvojových studií MVZI78* na FSS MU. Jakékoliv nakládání s prezentací pro jiné než studijní účely v tomto kurzu je zakázáno.

Rozvojová studia

- Interdisciplinární obor, jehož předmětem výzkumu jsou rozvojové země
- Kořeny na Západě – v 50. a 60. letech
- Zásadní boom v 70. let
- V poslední době oslabování – jistá stagnace oboru – dostupné teorie neprokázaly dostatečný explanační potenciál
- Nové výzvy a možnosti na začátku 21. století
- Kombinace velkého množství oborů a disciplín

Výzkum rozvoje

- Nejsilnější tradice ve Velké Británii, zvláštní instituty pro studium rozvoje i v rozvojových zemích
- Univerzita OSN – Světový institut pro rozvojový ekonomický výzkum v Helsinkách
- ČR: Vysoká škola ekonomická, Univerzita Palackého, Česká zemědělská univerzita
- Rozvojové středisko – pracoviště MZV
- European Association of Development Research and Training Institute (www.eadi.org)
- Global Development Network (www.gdnet.org)

Co je to rozvoj a jak jej můžeme zkoumat

- Ikona a mantra druhé poloviny 20. století – cesta za lepším světem
- Neexistuje široce akceptovatelná definice – definice se zaměřují spíše na absenci nějakého prvku
- Rozvoj je proces zaměřený na výsledky zahrnující zlepšený standard života a větší kapacitu pro samostatnost v ekonomikách, které jsou technicky komplexnější a více závislé na globální integraci než dříve (Kingsbury 2004)
- Zvýšit možnosti pro lidské bytosti – ve všech ohledech
- V praxi: dohnat bohaté západní země
- **Možné dimenze pohledu:**
  - Historický vývoj
  - Ekonomická dimenze
  - Politická dimenze
  - Sociální dimenze
  - Enviromentální dimenze

Úvahy o rozvoji

- Už sám Aristoteles...rané křesťanství a osvícenci – chápali rozvoj jako víceméně přirozený a nutný
- Condorcet (poslední Encyklopedista) – zrušení nerovnosti, rozvoj národů, dokonalost lidstva

- V. Hugo – francouzské filantropické pojetí kolonizace, doktrína intervencionismu za účelem vyšších cílů
- Francie měla zvláštní koloniální školu, podporovala základní zdravotní péči, vzdělávání
- Obdobný přístup Britů – „nejlepší rasa v umění vládnout“
- Před první světovou válkou evropské země ovládaly 11x více území a 18x více obyvatel, než bylo v Evropě
- Liga národů – kolonizace v zájmu samotné civilizace (mandátní území LN)
- Historicky první příklad rozvojové spolupráce 1929 – 1941: podpora čínských snah o modernizaci

Kolonie v roce 1945

„Vynález“ moderního rozvoje

- Problémy: počátek studené války, dekolonizace, rekonstrukce Evropy
- 1944 vznik Brettonwoodských institucí
- 1947 GATT
- Na základě Bretton-Woodské konference ideovou i politickou shodou vytvořeno základní paradigma poválečného rozvoje: modernizace
- Vznik OSN a přijetí Všeobecné deklarace lidských práv (všichni lidé jsou si rovni)
- Všechny státy jsou si rovny
- 6/1947 Marshallův plán
- 1/1948 ČTVRTÝ BOD

Základní myšlenky

- „čtvrtým bodem“ začal „rozvojový věk“
- Vědecký vývoj a hospodářský rozvoj měl sloužit k rozvoji ostatních
- Truman: „poprvé v historii má lidstvo znalosti a schopnosti na to, aby ulevilo utrpení lidí žijících v bídě“ – odkaz na vedoucí pozici Spojených států
- Vyjádření proti komunismu, snaha o diskreditaci kolonialismu
- Pojem „nerozvinuté“ a „rozvoj“ dostal tranzitivní charakter
- Důraz na keynesiánství, volný obchod a pomoc – plus důkladné plánování
- Dominantní západní přístup – hospodářský rozvoj: hlavním cílem je růst HDP – jiné modely ustupují do pozadí

Mezinárodní prostředí

- Začátek studené války, válka v Koreji, konflikt v Palestině, Suezská krize, francouzská porážka ve Vietnamu
- Svět se stává arénou pro mocenské soupeření supervelmocí
- Poprvé se objevuje pojem „Třetí svět“ (1952 L'Observateur)
- Dekolonizace spojená s bojem proti nekolonialismu – ten byl nicméně nevyhnutelným průvodním jevem dekolonizace

Bandungská konference

- 1955: cílem konference podporovat asijsko-africkou spolupráci a zapojení nově nezávislých zemí do mezinárodního prostředí
- Odmítnutí nekolonialismu a kolonialismu
- Konstatování nutnosti rozvoje
- Žádost o podporu k bohatým zemím
- Vznik hnutí nezúčastněných – Bělehrad 1961

Nové instituce OSN

- Rozvoj v souladu s obecnými cíli OSN
- Role Valného shromáždění
- 1949 Expanded Programme of Technical Assistance
- 1958 Special United Nations Fund for Economic Development
- 1965 sloučeny do United Nations Development Programme – UNDP (Rozvojový program OSN)
- 1964 vznik United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD (Konference OSN o obchodu a rozvoji) - rozvinuté země následně přijaly závazek 1% HDP na rozvojovou pomoci
- 1964 vznik Group 77 – 1967 vznikla jako mezinárodní organizace

Členové G-77 (2007)

Vývoj, podvývoj, špatný vývoj

- Zájmem rozvojových zemí bylo přiblížit se hospodářským vývojem vyspělým státům
- Myšlenkové koncepty kritické k tradičnímu pojetí rozvoje
- Na konci 60. let se objevil koncept podvývoje: kniha Frank, Rodney: *Jak evropské země využívají Afriku* znovu oživila debatu o tom, jaká je skutečnost
- Koncept špatného vývoje „maldevelopment“ – rozvoj v západním stylu je pro některé tradiční společnosti a komunity škodlivý

Nový mezinárodní ekonomický pořádek

- Summit hnutí nezúčastněných v roce 1973 připravil iniciativu pro žádost rozvojových zemí o lepší podmínky
- V 70. letech znovu výrazně vzrůstá napětí ve vztazích mezi rozvojovými a rozvinutými zeměmi
- Svolání zvláštního zasedání 6. výboru Valného shromáždění OSN v dubnu 1974: *Deklarace a akce nového mezinárodního ekonomického pořádku*
- Prosinec 1974 VS OSN přijalo *Chartu ekonomických práv a povinností států*

- Hlavní problém – nestabilní situace na trhu s komoditami – snaha rozvojových zemí ji stabilizovat na vyšších cenách, žádost o 0,7% HDP na pomoc
- Září 1975 zvláštní zasedání VS OSN – svolané vyspělými zeměmi – byl nalezen kompromis, resp. rozvojové země souhlasily s vyjednáváním o jednotlivých tématech

Komise

- 1977 ustavení zvláštní komise pro zkoumání možností jednání ve vztahu mezi rozvojovými a rozvinutými zeměmi – cílem bylo zlepšit jejich vzájemné vztahy – Nezávislá Komise pro mezinárodní rozvojová témata
- 1980 vydána zpráva Komise *North-South: A Programme for Survival* hlavním cílem redukce chudoby, základní myšlenka o společných zájmech Severu a Jihu
- 1981 Reagan na summitu o rozvoji vzal zprávu na vědomí, ale zároveň unilaterálně ohlásil konec NIEO
- Nově svět chápán jako rozdělený na Sever a Jih
- Komise i nadále pokračovala v činnosti – k jejímu odkazu se přihlásila i Komise pro Afriku (Blair) v roce 2005 (úvahy o morálních povinnostech vyspělých zemí)
- 1983 zpráva *Common Crisis*
- Ve zprávě Komise se objevily i úvahy o vzniku „Čtvrtého světa“

Linie Sever-Jih

Komise Jihu

- 80. léta nebyla pro rozvojové země úspěchem
- NAM rozhodlo na setkání v roce 1986 o vytvoření zvláštní Komise (South Commission)
- Předsedou se stal J. Nyerere
- 1990 závěrečná zpráva: *Challenge for South* – důraz na lidský rozvoj, důraz na spolupráci mezi rozvojovými zeměmi, jejich zapojení do globální ekonomiky
- Vytvoření *South Centre* – analytický thinktank (do 2006 předsedou Butrus-Butrus Gháli)
- Analytická podpora rozvojových zemí při mezinárodních jednáních (např. Dohá)

Rozvoj v 80. letech

- Tradiční víra v potřebu růstu oslabována
- Mesiášská představa o roli a aktivitách západních zemí mizí
- Ústup od keynesiánství a role státu
- 1986 Deklarace OSN o právu na rozvoj – vznesena otázka práv a povinností, růst vazeb mezi spravedlností a rozvojem
- Nástup neoliberalismu a globalizace

„Post-rozvojové“ období

- 90. léta jsou ve znamení tzv. „*postdevelopment era*“
- Konec studené války – vítězství demokracie, kapitalismu
- Slibně vypadající ukazatele hospodářského rozvoje

- Zlepšování pozice Asie
- Obrovská část populace ale stále žije v bídě
- 1994 UNDP představil koncept *Lidské bezpečnosti (Human Security)*
- Posilování nových témat vedle ekonomiky, důraz kladen více na jedince
- Na významu nabývá boj proti chudobě
- Představa, že se všichni mohou mít stejně dobře, je po padesáti letech postupně opuštěna

Summit Milénia

- Summit OSN zaměřené mj. na rozvoj a trvale udržitelný rozvoj (tzv. Zemské summity)
- Summit Milénia v roce 2000 přijal tzv. Rozvojové cíle Milénia

Hlavní aktéři

- Rozvojové země
- Rozvinuté země
- Mezinárodní organizace
- OSN a její různé agentury
- Nevládní organizace
- Soukromé iniciativy

Existují „rozvojové země“?

- Velice široká a heterogenní skupina zemí
- Pojem „Třetí svět“ se přežil velice rychle (kritický např. Escobar: „Třetí svět“ je umělý koncept) – varianta tzv. „2/3 světa“
- Pojmy „Sever“ a „Jih“ už také nejsou dostačující
- Jediné, co rozvojové země spojuje, je příjem pomoci
- Různé kategorie rozvojových zemí:
NIC – Newly Industrialized Countries
LEDCs – Less Economically Developed Countries
LDCs – Least Developed Countries
LLDCs – Landlocked Least Developed Countries

Jak měříme stav rozvoje

- Množství různých indexů a ukazatelů s odlišnou vypovídací hodnotou
- *Ekonomický rozvoj* – jak je země bohatá
- *Lidský rozvoj* – přístup k vzdělání, výživě, zdraví, bohatství
- *Životní standard* (Standard of Living) – spíše materiální charakteristiky
- *Kvalita života* (Quality of Life) – rozšířeno o méně materiální
- Problémy indexů: méně materiální věci je obtížné změřit, často je obtížně získat i kvantifikovatelná data, průměrné indexy nevypovídají o míře nerovnosti uvnitř země
- Tradičním měřítkem jsou různé **ekonomické indexy**:
- Výše HDP (rozdělení podle příjmových skupin)
- Míra nezaměstnanosti

- Inlace
- Otázka, zda vyšší bohatství znamená vyšší spokojenost
- HDP nezachytí šedou ekonomiku a aktivity probíhající např. v rodině

Velikost HDP

Rozložení příjmových skupin

(dle Světové banky)

Další nástroje měření

- Roste význam různých složených indexů:
- PQLI – Physical Quality of Life Index (předchůdce HDI)
- GDI – Gender Development Index
- HPI – Human Poverty Index

Human Development Index

- Nejpoužívanější index:

Index lidského rozvoje

- Vytvořen UNDP

■ Kombinuje hospodářské a politické ukazatele (HDP, délku života, dětskou úmrtnost, vzdělanost, nemoci, přístup ke vzdělání, rovnost pohlaví, vládní výdaje)

Human Freedom Index